

SOCIAL COMMUNICATION

Безпека журналісток в умовах конфліктів і тиску

Н. Г. Герасимчук

Кафедра історії журналістики Інституту журналістики Київського національного університету імені Тараса Шевченка

Paper received 21.05.17; Accepted for publication 30.05.17.

Анотація. У статті розглянуто проблему безпеки журналісток в умовах конфліктів, у зонах воєнних дій. Визначено небезпеки, які очікують журналісток за таких умов. Здійснено спробу моніторингу відображення в міжнародній документації щодо захисту й безпеки журналісток питань безпеки праці представниць жіночої статі. У результаті дослідження виявлено, що основні міжнародні документи недостатньо охоплюють висвітлену проблему.

Ключові слова: жінки-журналістки, безпека, конфлікт, загроза.

Вступ. Важливість свободи слова та інформації у ЗМІ – одна з найголовніших засад демократичного суспільства – гарантується Європейською конвенцією з прав людини. Особливо зростає значення адекватного розповсюдження інформації в ситуації конфлікту чи війни. За таких умов ключова роль відводиться журналісткам, які попри небезпеку прагнуть правдиво, максимально точно й неупереджено інформувати громадськість. При цьому вони мають бути готовими до того, що в зоні конфлікту не діятимуть звичні норми національного законодавства та міжнародного права.

Міжнародна правозахисна організація «Репортери без кордонів» щороку оприлюднює інформацію про кількість журналістів, загиблих під час виконання свої професійних обов'язків у гарячих точках і кризових регіонах світу. Так, за її даними, упродовж 2016 р. втратили життя загалом 74 працівники мас-медіа, серед яких кількість загиблих жінок становить 5 осіб. Світова журналістська спільнота пам'ятає про загибель російської журналістки Анни Політковської та туркменської кореспондентки Радіо Свобода Огулсапар Мурадової в 2006 р. Це підтверджує факт, що журналістика залишається однією з найнебезпечніших професій у світі, що, втім, не стримує жінок-журналісток від роботи в умовах підвищеного ризику.

Огляд публікацій. Гендерний дискурс війни і ЗМК в Україні активно вивчали та продовжують вивчати такі науковці, як Г. Почепцов, О. Пода, Т. Землякова, Г. Головач, І. Єсіп, Я. Потапенко, І. Рущенко та ін. Ґрунтовне соціологічне дослідження щодо особливостей участі жінок у воєнних діях в АТО провели Г. Гриценко, Г. Квіт і Т. Марценюк [1]. Дослідниці переконані, що медіа не висвітлюють реальних потреб і проблем жінок в АТО.

Однак українські вчені не висвітлюють проблем безпеки журналісток в умовах конфліктів, тиску, війни; не досліджують міжнародну документацію, що стосується захисту й безпеки їхньої роботи в «гарячих точках».

Значну увагу питанню безпеки журналістів приділяє Інститут масової інформації, медіаексперти якого видають посібники, що містять практичні поради, як працювати в небезпечних умовах. Один із останніх містить розділи, що стосуються особливостей роботи журналісток у «гарячих точках» [5, с. 81–83].

Практичну цінність для журналістів має посібник «Журналістика в умовах конфлікту: передовий досвід та рекомендації», виданий у рамках міжнародного проєкту за сприяння ОБСЄ. У ньому вітчизняні та зарубі-

жні фахівці охоплюють такі теми, як безпека журналістів в умовах конфліктів, міжнародні стандарти тощо. Жінки-журналісти діляться досвідом роботи в «гарячих точках».

Мета статті – з'ясувати, які небезпеки очікують на журналісток, що працюють в умовах конфліктів і тиску, у зоні воєнних дій; визначити, чи містить міжнародна документація про захист й безпеку журналістів рекомендації стосовно безпеки роботи в таких умовах представниць жіночої статі.

Результати й обговорення. На думку представника ОБСЄ з питань свободи слова й медіа, фахівця з питань безпеки журналістів Дуні Міятович, нині насильство щодо журналістів набуло небезпечної гендерної специфіки. Вона зауважує, що жінки – журналістки й блогери – дедалі частіше зазнають погроз щодо здійснення актів сексуального насильства і, як ніколи, вразливі під час роботи на місцях. Гендерний характер таких переслідувань виходить за рамки звичних принизливих повідомлень від зловмисників, що погрожують згвалтуванням, використовують відверті зображення насильства з метою змусити жінок мовчати. Неодноразово під час зустрічей з журналістками Д. Міятович указувала на глибокий руйнівний вплив цього феномену на суспільство: жінки-журналістки й блогери вдаються до самоцензури. Саме погрози й страх стати жертвою фізичного насильства серйозно впливають на спосіб подачі й зміст інформаційного матеріалу. Вона переконана, що такі спроби примусити жінок-журналісток мовчати мають розглядатися журналістками як пряме зазіхання на свободу ЗМІ й вимагають негайного втручання з боку міжнародних спільнот.

Резонансними стали випадки сексуальних злочинів по відношенню до жінок-репортерок, серед яких зокрема: згвалтування натопом 39-тирічної жінки, головного військового кореспондента, провідної журналістки американського телеканалу CBS Лари Logan на площі Тахрір у центрі Каїра (2011 р.); спроба згвалтування французької журналістки телеканалу France24 Соні Дріді на цій же площі 2012 р. під час репортажу в прямому ефірі. Французька телекомпанія висловила обурення з приводу цього акту насильства, наголосивши, що журналісти повинні мати можливість виконувати свою роботу у всьому світі [8]. А також згвалтування 22-річної журналістки з Нідерландів (ім'я з етичних міркувань не названо) знову на площі Тахрір 2013 р., яку в тяжкому стані госпіталізували й прооперували. Спочатку про це повідомлялося на блозі журналістки

одного з єгипетських телеканалів, а пізніше голландське посольство підтвердило інформацію [3].

Журналістки-репортерки, які висвітлювали воєнні конфлікти, також указують на небезпеку, пов'язану із сексуальним насильством в «гарячих точках».

Крістіан Аманпур, британська й іранська журналістка, міжнародна кореспондентка CNN, Посол доброї волі ЮНЕСКО з питань свободи слова й безпеки журналістів, яка побувала в таких точках стверджує, що «із сексуальною загрозою доводиться стикатися багатьом жінкам, у тому числі жінкам-журналісткам у різних частинах світу» [9]. І перш ніж відправлятися туди, жінки-журналістки мають отримати необхідну інформацію, устаткування, необхідні навички й бути готовими відбити небезпеку.

Емма Білз, новозеландська журналістка-фрілансерка, яка працювала в найгарячіших точках – у Сирії та Іраку – вважає, що робота жінок-журналісток у зоні воєнних дій складається залежно від ситуації. Коли їх виділяють за статевою приналежністю, то багато хто працює більше, щоб довести свою професійність. Крім того, жінки часто соромляться повідомляти про випадки нападів і домагань, боячись, що іншим разом їх не відправлять на завдання або вважатимуть вразливіших за колег-чоловіків. Е. Білз відверто заявила: «...сумна і страшна правда полягає в тому, що сексуальне насильство і домагання до жінок-журналісток є реальною загрозою в зонах конфлікту. Часто це входить до тактики залякування або загалом є проблемою місцевого суспільства» [4, с. 36].

Натомість іспанська журналістка Марія Антонія Санчес-Валледжо (газета «Ель Паис»), що як військова кореспондентка побувала у відрядженнях під час першої війни в Персидському заливі, громадянської війни в Алжирі, в Іраку в 2003 р., зауважує, що ніколи не зіткнулася з проблемами в гарячих точках через приналежність до жіночої статі. Досить часто її поява, навпаки, заспокоювала озброєних чоловіків, вони жартували й охоче ділилися інформацією. Проте стверджує, що тільки з плином часу усвідомила, що за роботу журналістам іноді доводиться розплачуватися жакливими жертвами. Такою жертвою вона назвала загибель у Сирії в 2012 р. колеги Марі Колвін, з якою познайомилася під час ливано-ізраїльського конфлікту [7].

Зазначені вище факти свідчать, що проблема захисту й безпеки журналісток набуває нині особливого значення. Чинна документація найавторитетніших міжнародних організацій, зокрема Ради Безпеки ООН, Комітету міністрів Ради Європи, містить резолюції й рекомендації щодо безпеки представниць жіночої статі загалом. Безпека жінок завжди була в центрі уваги Ради Безпеки ООН, яка протягом 2000–2013 рр. приймала резолюції з проблем жінок, миру і безпеки, підтверджуючи ідею захисту жінок та підвищення їхньої ролі в запобіганні та вирішенні конфліктів. До недавнього часу ці документи не мали окремих пунктів щодо захисту саме журналісток. Але 2015 р. через загострення політичної ситуації у світі питанню безпеки журналісток приділено особливу увагу в документації головного органу ООН. Відтак, у Резолюції № 2222 (2015) Ради Безпеки ООН акцентується на особливих ризиках, яким піддаються жінки-журналісти в процесі виконання роботи в небезпечних умовах. Зокрема в документі зазначено, що особливу увагу слід звернути на важливість «врахування гендерної складової заходів із забез-

печення їхньої безпеки в умовах збройного конфлікту» [6].

Одним із напрямків діяльності Ради Європи, провідної організації із захисту прав людини, є захист журналістів в умовах конфліктів і тиску. Це підтверджують ухвалені Комітетом міністрів Ради Європи (13 квітня 2016 р.) Рекомендації Комітету міністрів державам-членам Ради Європи CM/Rec (2016) щодо безпеки журналістів. У них, зокрема, йдеться про виокремлення журналістів та інших працівників ЗМІ за ознакою їхньої статі, гендерної належності, сексуальної орієнтації, етнічної належності, релігії чи іншими специфічними ознаками, що може призвести до дискримінації, а також створити небезпеку. «Журналістки та інші працівниці ЗМІ, – зазначено в документі, – можуть опинитися в особливій небезпеці саме через свою статево-належність. Зокрема, вони можуть зазнати сексистського, жіночененависницького або іншого принизливого поводження, піддаватися погрозам, залякуванням, домаганням, сексуальній агресії та насильству. Ці порушення все більше поширюються в мережі Інтернет. Потрібно терміново, рішуче й систематично реагувати на це» [1, с. 34].

У Додатку до цієї Рекомендації (п. 2) звертається увага держав-членів Ради Європи на те, що їхня «законодавча база та її імплементація повинні гарантувати ефективний захист журналістів та інших представників ЗМІ жіночої статі пов'язаних з і статтю загроз, що можуть виникнути в їхній роботі» [1, с. 36]. Зазначено, що Рекомендація ґрунтується на сукупності принципів, закріплених в Європейській конвенції з прав людини, які згруповано за такими категоріями, як свобода вираження поглядів; сприятливі умови; безпека, охорона, захист; сприяння суспільному обговоренню та ефект стримування.

Не можна не згадати окремого пункту Додатку (17), що також стосується проблеми журналісток: «Журналістки й інші працівники ЗМІ жіночої статі у своїй роботі мають справу зі специфічними загрозами, що пов'язані зі статтю, такими, як погрози, (сексуальна) агресія і насильство, в конкретних випадках, у контексті масового сексуального насильства чи сексуального насильства під час утримання під вартою. Ці небезпеки часто ускладнені низкою чинників, таких, як недостатнє звітування й коментування, відсутність доступу до правосуддя, соціальні бар'єри й обмеження, які стосуються насильства за ознакою статі, в тому числі суспільне засудження, відсутність визнання серйозності проблеми і дискримінаційне ставлення з боку екстремістських груп суспільства. Для запобігання та боротьби з цими конкретними небезпеками, а також для протидії суспільним звичаям, практикам, гендерним стереотипам, упередженням і дискримінації, які лежать в їхній основі, існує потреба в систематичному підході з урахуванням аспекту гендеру. Основна відповідальність за розробку таких стратегій покладена на органи державної влади, але ЗМІ, громадянське суспільство й корпоративні організації також відіграють важливу роль: питанню гендеру повинно бути приділено основну увагу під час проведення заходів і програм, які стосуються захисту журналістів та інших працівників ЗМІ й боротьби проти безкарності» [1, с. 45].

Широкого застосування набули рекомендації журналісток, які мають досвід роботи в районах конфліктів, бойових дій. Зокрема заслуговують на увагу прак-

тичні поради згадуваної вище журналістки Е. Білз, такі, як-от: перед поїздкою в конфліктну зону варто дізнатися, чи є сексуальне насильство фактором ризику на тій території, та відповідно підготуватися; повідомити редакторів про цей ризик і наполягати на тому, щоб вони надали адекватні ресурси для захисту: засоби індивідуального захисту, страхування, комунікаційне обладнання і за можливості помічників на батьківщині, до яких можна звернутися в проблемній ситуації; пройти курс із самооборони; намагатися ніколи не працювати поодиноці, мати біля себе «охоронця», включно з колегами-чоловіками; перевірити місцеве законодавство щодо можливості носити із собою певні засоби самооборони, щоб їх не конфіскували служби безпеки; приєднатися до прес-клубу, створити неофіційні чи офіційні журналістські об'єднання, що можуть допомогти упоратися з проблемами роботи в зонах конфлікту [6, с. 36–37].

І. Земляна, медіаекспертка ІМІ, яка вважає, що ризик сексуального насильства існує не тільки для жінок, а й

для чоловіків, дає поради, як уникнути сексуального насильства та домагання, працюючи в «гарячих точках». А також дає рекомендації щодо поведінки, якщо журналістка (чи журналіст) зазнали сексуального домагання чи звалтування.

Висновки. Отже, у результаті дослідження з'ясовано, що серед проблем, пов'язаних з медіабезпекою, уважного ставлення дослідників останнім часом вимагає питання безпеки журналісток в умовах тиску, конфліктів, у зоні воєнних дій. Найавторитетніші міжнародні організації лише недавно почали доповнювати документацію, що стосується безпеки журналістів, відповідними розділами. Проблема безпеки журналісток, коли вони працюють в атмосфері страху та погроз, безпосередньо пов'язана з питанням свободи ЗМІ, потребує постійного моніторингу та наукових узагальнень учених, що може бути перспективою майбутніх розвідок у цьому науковому напрямі.

ЛІТЕРАТУРА

1. Безпека журналістів : збірник документів Ради Європи. – 2016. – 49 с.
2. Гриценко Г. «Невидимий батальйон»: участь жінок у воєнних діях в зоні АТО: соціологічне дослідження [Е. ресурс] / Ганна Гриценко, Анна Квіт А., Тамара Марценюк Т. / за заг. ред. Т. Марценюк. Режим доступу: http://ekmair.ukma.edu.ua/bitstream/handle/123456789/7746/Martsenyuk_Nevydymyi_bataloin.pdf
3. Египет: на площаді Тахрір вночі изнасилювали журналістку [Э. ресурс] – Режим доступу: <http://ru.delfi.lt/abroad/global/egipet-na-ploschadi-tahrir-vnov-iznasivali-zhurnalistku.d?id=61758599>
4. Журналістика в умовах конфлікту: передовий досвід та рекомендації: посібн. рек. для працівників ЗМІ. – К.: «Компанія ВАІТЕ», 2016. – 118 с.
5. Земляна І. Журналіст і (НЕ)безпека: посібн. для журналістів, які працюють в небезпечних умовах / Ірина Земляна. – Київ: Софія-А, 2016. – 192 с.
6. Резолюції Ради Безпеки ООН 2015 року [Е. ресурс]. – Режим доступу: www.un.org/ru/sc/documents/resolutions/2015.shtml
7. Сопова А. Военные корреспонденты: женщины, чье место на войне [Э. ресурс] / Алиса Сопова. – Режим доступа: http://redactor.in.ua/ru/interview/6503.Voennie_korrespondenti_zhe_nshchini_che_mesto_na_voynе
8. France 24 journalist Sonia Dridi attacked in Tahrir Square — Режим доступу: <http://www.theguardian.com/world/2012/oct/21/sonia-dridi-attacked-tahrir-square>
9. Шекинская Н. Женщины-репортеры на войне [Э. ресурс] / Наргис Шекинская. – Режим доступа: <http://krona.org.ua/jenshinu-reporteru-na-vojne.html>

REFERENCES

1. Journalist security: The Collection of the Documents of the European Council. 2016. – 49 p.
2. Hrytsenko H. "The Invisible Squadron": the participation of women in the hostilities in the anti-terrorist operation zone: sociological research [E. source] \ Hanna Hrytsenko, Anna Kvit, Tamara Martsenyuk / under the general editorship of T. Martsenyuk. Available at: http://ekmair.ukma.edu.ua/bitstream/handle/123456789/7746/Martsenyuk_Nevydymyi_bataloin.pdf
3. Egypt: a newswoman has been again raped in Tahrir Square. [E. source] – Available at: <http://ru.delfi.lt/abroad/global/egipet-na-ploschadi-tahrir-vnov-iznasivali-zhurnalistku.d?id=61758599>
4. Journalism under the conditions of a conflict: best practices and recommendations: the textbook recommended for media professionals. – К.: "Company VAITE", – 2016 – 118 p.
5. Zemlyana I. A journalist and (IN) Security: the textbook for the journalists who work in dangerous conditions / Iryna Zemlyana. - Kyiv: Sophia – A, 2016. – 192 p.
6. The Resolutions of the UNO Security Council of 2015 [E. source]. – Available at: www.un.org/ru/sc/documents/resolutions/2015.shtml
7. Sopova A. War correspondents: the women whose place is at war [E. source]: Alisa Sopova. – Available at: http://redactor.in.ua/ru/interview/6503.Voennie_korrespondenti_zhe_nshchini_che_mesto_na_voynе
8. France 24 journalist Sonia Dridi attacked in Tahrir Square – Available at: <http://www.theguardian.com/world/2012/oct/21/sonia-dridi-attacked-tahrir-square>
9. Shekinskaya N. Women-reporters at war [E. source] / Nargis Shekinskaya. – Available at: <http://krona.org.ua/jenshinu-reporteru-na-vojne.html>

Security of newswomen under the condition of conflicts and pressure

N. H. Herasymchuk

Abstract. The article deals with the problem of newswomen security under the conditions of conflicts, in battle zones. The risks which such conditions can pose for newswomen are described. The attempt of monitoring the presentation of the security problems of women's work in hard conditions in international documents about journalists protection and security was made. The results of the research showed that the main international documents do not give the sufficient coverage of the problem.

Keywords: *newswomen, risk, conflict, threat.*

Безопасность журналисток в условиях конфликтов и давления

Н. Г. Герасимчук

Аннотация. В статье рассматривается проблема безопасности журналисток в условиях конфликтов, в зонах военных действий. Определены опасности, подстерегающие журналисток в этих условиях. Сделана попытка мониторинга отображения в международной документации, касающейся защиты и безопасности журналистов, вопросов безопасности работы представительниц женского пола. В результате исследования выявлено, что главные международные документы недостаточно охватывают указанную проблему.

Ключевые слова: *женщины-журналисты, опасность, конфликт, угроза.*